

راه‌های افزایش علاقه و انگیزه تحصیلی هنرجویان

مقدمه

نظام آموزش و پرورش پویا و کارآمد، از همه توانمندی‌های موجود بهره می‌گیرد تا یادگیری و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در بالاترین سطح ممکن حاصل شود. بنابراین برای دستیابی به بازده مطلوب، به تمام عوامل مؤثر در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان توجه می‌کند. از جمله عوامل مؤثر در پیشرفت تحصیلی، علاقه به رشته تحصیلی است. بی‌علاقگی به رشته تحصیلی، ممکن است انگیزه پیشرفت تحصیلی را کاهش دهد و یا از بین ببرد و در نتیجه، افت تحصیلی و ترک تحصیل که از مشکلات و آفات هر نظام آموزشی است، بروز می‌کند. این افت هر ساله مبالغ هنگفتی خسارت و زیان اقتصادی برای دولت و خانواده‌ها به وجود می‌آورد. علاوه بر جنبه‌های اقتصادی، ریشه بسیاری از انحرافات و بزهکاری‌ها، نابسامانی‌ها و آشفتگی‌های روانی-عاطفی نیز به شکل مستقیم و غیرمستقیم، با افت تحصیلی مرتبط است. این موضوع در تمام دوره‌های تحصیلی، خصوصاً در دوره متوسطه حائز اهمیت است و هنرستان‌های شاخه‌کارندانش نیز در کنار شاخه متوسطه نظری و شاخه متوسطه فنی و حرفه‌ای، از این قاعده مستثنا نیستند.

اشاره

این مقاله ابتدا به اختصار به کارکرد هنرستان‌های کارندانش می‌پردازد. سپس به شرایط خاص دانش‌آموزان این هنرستان‌ها اشاره و اهمیت لزوم راهکارهای ایجاد و افزایش انگیزه و علاقه در دانش‌آموزان را شرح می‌دهد. در ادامه، روش‌هایی برای افزایش علاقه و انگیزه دانش‌آموزان به مطالعه و تحصیل، برای معلمان ارائه شده است.

کلیدواژه‌ها:

آموزش کاردانش، علاقه و انگیزه هنرجویان، روش‌های تدریس، انواع تکالیف درسی، آموزش و پرورش پویا

۱۳۸۳: ۱۵۰، به نقل از شعاری نژاد، ۱۳۶۴].

انگیزه

انگیزه وضعیتی روانی است که شخص را به عمل به طریق معینی وادار می‌سازد یا حداقل تمایل به رفتاری خاص را در او به وجود می‌آورد. [علاقه‌بند، ۱۳۸۵: ۱۵۹]. انگیزه معادل motivation در زبان انگلیسی است. motivation از کلمه لاتین «movere» به معنی جنبش و حرکت مشتق شده است به نیرویی گفته می‌شود که از درون انسان سرچشمه می‌گیرد و محرک فعالیت‌های فرد در یک زمینه به‌خصوص یا برای رسیدن به یک یا چند هدف خاص و ارضای نیازهاست [پروند، ۱۳۸۵: ۷].

تجربیات آموزشی نگارنده جذاب کردن فضای کلاس

براساس پژوهش‌های انجام شده برای ایجاد انگیزش درونی، به‌وجود آوردن جو کلاسی شاد و با روحیه، و تبیین فایده مطالب علمی، به‌خصوص در دانش‌آموزان دوره متوسطه، بیشترین کارایی را

گردهمایی دانش‌آموزان بی‌انگیزه و بی‌علاقه و یا کم‌استعداد در یک کلاس، برای دبیر یا هنرآموز مربوطه، مشاور، مدیر، اولیای خانه و در نهایت برای آموزش و پرورش شهرستان و استان مشکل‌ساز می‌شود. بنابراین نگارنده، در ادامه مطالب مجموعه تجربیات آموزشی خود را در طول چند سال تدریس در هنرستان کاردانش ارائه می‌کند، با این امید که مورد استفاده سایر همکاران قرار گیرد و گرهی از مشکلات آنان در مواجهه با دانش‌آموزان کاردانش بگشاید.

تعریف اصطلاحات علاقه

داشتن میل و رغبت برای فعالیت و پرداختن به کار را «علاقه» گویند [پارسا، ۱۳۷۶: ۱۸۳]. علاقه حالتی است که با تمرکز دقت در یک چیز، ترجیح یک چیز بر چیزهای دیگر، احساس لذت حاصل از دقت مخصوص به بعضی چیزها، و یا شرکت در بعضی فعالیت‌ها مشخص می‌شود. به‌طور کلی، علاقه شامل عکس‌العمل ادراکی یا احساسی است [فردانش،

هوک بر این باور است که: «معلمان کارآمد تنها بر نامه رسمی درسی را به شاگردانشان آموزش نمی دهند، بلکه مهارت‌های اجتماعی و عاطفی را نیز به آن‌ها می آموزند»

داشته است [www.bazyab.ir/index.php?option=com-content]. دیویس می گوید: «میزان انگیزه‌ای که دانش‌آموزان با خود به کلاس می آورند، تحت تأثیر آنچه در کلاس اتفاق می افتد، بیشتر یا کمتر می شود» [فرخ‌تبار، ۱۳۸۵: ۸].

اگر شاگرد اعتقاد پیدا کند که تغییر و تحول نشانه پیشرفت و تکامل است، می کوشد با آموختن مطالب و روش‌های جدید، خود را با دگرگونی‌های محیط، سازگار سازد. گاهی می توان با توسل به آیات و احادیث دینی، به ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان همت گماشت. برای مثال، می توان آیه ۱۱ «سوره رعد» را برای دانش‌آموزان قرائت کرد. خداوند در این آیه می فرماید: «اگر مردم برای تغییر وضع خود کوشش نکنند، خداوند به تحول و اصلاح کار آنان یاری نخواهد کرد» [پارسا، ۱۳۷۶: ۱۹۷].

در آغاز ساعت آموزشی، پس از احوال‌پرسی، روی تابلو واژه پیام امروز را می نویسم و زیر آن حدیث یا سخنی از بزرگان می آورم. سپس در مورد هدف و مضمون آن حدیث با دانش‌آموزان بحث و گفت‌وگو می کنم. از آنان می خواهم هر جلسه به‌طور داوطلب قبل از ورود من به کلاس، هر کس که می تواند، آیه‌ای از قرآن کریم، حدیث، کلام پندآموز بزرگان و یا اشعاری حکیمانه را روی تابلو بنویسد تا پس از ورود من، دقایقی با هم درباره آن به گفت‌وگو بنشینیم. همچنین، تابلویی ماهوتی در کلاس نصب کرده‌ام که نام آن را تابلوی «ندای دانش» گذاشته‌ام. پروژه‌های برتر آنان از قبیل پوستر، بروشور و مطالب علمی را روی آن می چسبانم. گاهی قبل از نصب، برخی قسمت‌ها را مشخص و به آن‌ها پیشنهاد می کنم، در مراسم صبحگاه برای کل دانش‌آموزان قرائت کنند.

گاهی اشعار و نکات حکیمانه و احادیث زیبایی را که روی برگه‌ای به‌صورت تایپ‌شده می آورند، روی دیوار کلاس می چسبانم. در فرصت‌های مرده کلاس هم، به آن‌ها کتاب معرفی می کنم. تاکنون کتاب‌های «موفقیت» آنتونی رابینز و «۲۰ راز موفقیت داوطلبان کنکور و دانش‌آموزان موفق» نوشته برایان تریسی، ترجمه علی اکبر قاری نیت را به دانش‌آموزانم معرفی کرده‌ام. از آن‌ها خواسته‌ام اگر زندگی‌نامه افرادی را که با تلاش خود، پله‌های نردبان ترقی را طی کرده‌اند، یافتند، قسمت‌هایی از آن را در کلاس و مراسم صبحگاه بخوانند تا انگیزه‌ای برای موفقیت و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان باشد.

براون می گوید: «برای جذاب‌تر کردن محیط کلاس، کاردستی دانش‌آموزان را به نمایش بگذارید» [براون و همکاران، ۱۳۸۲: ۹۰]. چون از کارگاه به‌عنوان کلاس نیز استفاده می شود، از دانش‌آموزان خواسته‌ام به‌عنوان یکی از پروژه‌های پیشنهادی، نکات ایمنی را که باید در کارگاه رعایت کنند، به‌صورت پوستر و تراکت‌های زیبا طراحی کنند که پس از بازبینی، در بخش‌های متفاوت دیوار کلاس می چسبانم.

صالحی می نویسد: «در کلاس درس، شوخ‌طبعی باعث شادی و نشاط می شود و کسالت و خستگی و یکنواختی را از بین می برد؛ البته شوخ‌طبعی باید جنبه مثبت داشته باشد» [صالحی، ۱۳۸۷: ۲۱]. گاهی برای تلطیف فضای کلاس و رفع خستگی، خاطره‌ای خنده‌آور تعریف می کنم و بسته به زمان و شرایط کلاس، به دانش‌آموزان اجازه می دهم، آنان نیز خاطره جالبی از خود یا دیگران تعریف کنند.

هوک بر این باور است که: «معلمان کارآمد تنها برنامه رسمی درسی را به شاگردانشان آموزش نمی دهند، بلکه مهارت‌های اجتماعی و عاطفی را نیز به آن‌ها می آموزند» [هوک و همکار، ۱۳۸۵: ۸۵]. در فرصت‌هایی که پیش می آید، خاطراتی از زندگی خود و دیگران را در روایتی با مشکلات برای دانش‌آموزان بازگو می کنم و نوعی مهارت زندگی را به آنان می آموزم. آنان با دقت به صحبت‌هایم گوش فرا می دهند و بسیار استقبال می کنند. گاهی خودشان نیز به ابراز عقیده و تعریف خاطره می پردازند. مهارت‌های زندگی، طیف وسیعی از مهارت‌ها را شامل می شوند؛ مهارت‌هایی مثل شناخت خود و ارزش‌های شخصی و خانوادگی و اجتماعی، مهارت‌های برقراری ارتباط مؤثر، مهارت‌های شناخت حقوق و مسئولیت‌ها و شناخت اهداف خود، مهارت‌های تصمیم‌گیری، مهارت‌های کنترل خشم، مهارت‌های مراقبت از سلامت رفتار و جسم، و خودکنترلی [محمدی، ۱۳۸۹: ۱۴ و ۱۵].

براون نوشته است: «از گلدان استفاده کنید تا کلاس را جذاب‌تر و خودمانی‌تر جلوه دهید.» [براون و همکاران، ۱۳۸۲: ۹۱]. بنده نیز به دانش‌آموزان پیشنهاد می کنم، در صورت تمایل برای زیباتر شدن فضای کلاس، گلدان‌های کوچکی با خود به کلاس بیاورند و کنار پنجره قرار دهند. معمولاً در آغاز سال، به دانش‌آموزان یادآور می شوم که یک دفترچه یادداشت تهیه و تکالیف همه درس‌ها را در

آن بنویسند. علاوه بر این، جدولی درست می‌کنم که نام آن را «جدول برنامه تکلیف منزل» نهاده‌ام. آن را روی دیوار کلاس، نزدیک میز خود می‌چسبانم. در این جدول به تفکیک هر درس، تاریخ ارائه تکلیف و نوع تکلیف مشخص شده است. چنین جدولی دارای محاسن زیر است:

۳ یادآوری مدام تاریخ ارائه تکلیف جلسه یا جلسات بعدی به دانش‌آموزان به‌عنوان در معرض دید بودن دائمی.

۳ ملزم شدن و احساس وظیفه کردن بیشتر دانش‌آموز برای انجام به‌موقع تکلیف.

۳ ایجاد انگیزه‌های برای سایر دبیران برای استفاده از این جدول.

چون دانش‌آموزان برای اولین بار این جدول را می‌دیدند، برای آنان جذابیت داشت و در علاقه‌مند کردن دانش‌آموزان به انجام تکالیفشان بی‌تأثیر نبود.

ایجاد تنوع در روش تدریس

خورشیدی نوشته است: «الگوهای جدید و فعال تدریس به شاگردان در رشد و توسعه خود به‌عنوان یک فرد، افزایش توان تفکر خلاق، روشن و عاقلانه و کسب مهارت‌های اجتماعی کمک می‌کند» [خورشیدی، ۱۳۸۵: ۱۷۱]. **تقی‌پور** عقیده دارد: «ارائه مطالب جدید و متنوع و پرهیز از تکرار مطالب کهنه و تکراری، موجب تغییر نگرش و احساس لذت از کلاس درس و مایه تقویت انگیزه خواهد شد [تقی‌پور، ۱۳۸۷: ۴۳]. بنده نیز از روش‌های متنوع تدریس استفاده می‌کنم. دانش‌آموزان را در سه گروه چهارنفره و یک گروه سه‌نفره گروه‌بندی می‌کنم. وظیفه گروه‌ها، همکاری و مشارکت با هم هنگام انجام فعالیت‌های عملی و مشارکت در مطالعه و رفع اشکال درس‌هاست. بعد از گذشت یک ماه‌ونیم از گروه‌بندی، زمانی که شناخت کافی از وضعیت درسی دانش‌آموزان یافته‌ام، از دانش‌آموزان هر گروه که نمرات بالاتری دارند، می‌خواهم به دانش‌آموزانی که نمرات کمتری کسب کرده‌اند، کمک کنند. عنوان سرگروه را به آن‌ها نداده‌ام، چون مبنای کار من همکاری دانش‌آموزان با یکدیگر است و اعضای گروه تقریباً هم‌سطح هستند. پس از گذشت همین زمان، برخی اعضای دو گروه را با هم جابه‌جا می‌کنم تا تعادل بهتری از نظر وضعیت درسی داشته باشند. **بهروزنیا** می‌نویسد: «استفاده از مثال‌های

ملموس و آشنا، موجب سرعت یادگیری و افزایش سطح علاقه‌مندی در دانش‌آموزان می‌شود» [بهروزنیا، ۱۳۸۷: ۱۰]. **تقی‌پور** نیز باور دارد: «استفاده از مثال‌های جذاب و آشنا، زمینه کم‌شدت دقت و توجه را از بین می‌برد و انگیزه دانش‌آموزان را حفظ می‌کند [تقی‌پور، ۱۳۸۷: ۴۵]. در حین تدریس همواره سعی می‌کنم از مثال‌های ساده و عینی و بیان خاطره استفاده کنم. مثلاً زمانی که می‌خواهم مبحث «حمل مصدوم» را تدریس کنم، در مورد ضایعات نخاعی شخصی که پس از تصادف با اتومبیل، به دلیل حمل ناصحیح برای وی پیش آمده بود و تا پایان عمر مجبور بود از صندلی چرخ‌دار استفاده کند، مثال می‌زنم. از دانش‌آموزان نیز می‌خواهم، اگر تجربه یا موردی به ذهنشان می‌رسد برای کل کلاس تعریف کنند. گاهی خودشان نیز داوطلب می‌شدند تا موضوعی را تعریف کنند.

تکنیک طوفان مغزی

از این یک تکنیک به‌صورت گروهی استفاده می‌شود و مخصوص وقتی است که چند نفر بخواهند درباره مسئله یا موضوعی فکر کنند و راه‌حل‌های مختلفی بیابند [احمدپور، ۱۳۸۷: ۹۳]. زمانی که می‌خواهم مبحث «روش‌های پیشگیری از حوادث خانگی» را تدریس کنم، عنوان را روی تابلو می‌نویسم و از دانش‌آموزان می‌خواهم هر روشی را که به ذهنشان می‌رسد، بیان کنند. همه نظرات، حتی نظرات مضحک و یا پوچ و تکراری را هم می‌نویسم. در پایان نظرات تکراری، پوچ و مضحک را پاک می‌کنم و با مشارکت دانش‌آموزان به یک جمع‌بندی می‌رسیم. از واکنش دانش‌آموزان این‌طور به‌نظر می‌رسد که این روش در یادگیری پایدار و علاقه‌مند شدن آنان به درس تأثیر زیادی دارد.

روش تدریس طلبگی

این روش تدریس شش مرحله دارد:

۱. آمادگی معلم و روان کردن درس جدید برای خود و مرور درس جلسه گذشته توسط دانش‌آموزان؛
۲. پرسش و پاسخ بین معلم و دانش‌آموز در مورد درس جلسه گذشته؛
۳. قرائت درس جدید در متن کتاب اصلی؛
۴. توضیح مطالب با کتاب‌های بسته؛
۵. تطبیق مطالب با متن کتاب؛
۶. تمرین و مباحثه [خورشیدی، ۱۳۸۵: ۱۸۶]

«الگوهای جدید
و فعال تدریس
به شاگردان در
رشد و توسعه
خود به‌عنوان
یک فرد، افزایش
توان تفکر خلاق،
روشن و عاقلانه و
کسب مهارت‌های
اجتماعی کمک
می‌کند»

تحریک حس کنجکاو دانش‌آموزان است» [پارسا، ۱۳۷۶: ۱۹۴]. در جلسه‌ای که قرار است یک مهارت عملی را آموزش دهم، همیشه از قبل وسایل مورد نیاز را آماده می‌کنم و با خود به کلاس می‌آورم. ابتدا حس کنجکاو آنان برای آموختن برانگیخته می‌شود. سپس آن مهارت را همراه با توضیح انجام می‌دهم و بعد دانش‌آموزان به‌صورت گروهی یا انفرادی (بسته به نوع کار عملی) به انجام فعالیت‌ها به کمک من مشغول می‌شوند. در ادامه، هر یک از آن‌ها به تنهایی با توضیح و رفع اشکال توسط من فعالیت‌ها را انجام می‌دهند و تکرار می‌کنند تا مهارت لازم را کسب کنند و بدون کمک من قادر به انجام مهارت باشند.

برای مثال، به‌منظور آموزش «نحوه پانسمن انواع جراحات»، از جلسه قبل به همه گروه‌ها اعلام می‌کنم: تکه پارچه‌ای چهارگوش حدوداً در ابعاد ۱۱ متر با خود بیاورند و یا حتی اگر یک روسری نخی دارند، می‌توانند جایگزین آن کنند. سپس انواع باندها را به وسیله پارچه‌ای که خود در اختیار دارم انجام می‌دهم و گروه‌ها هم پس از مشاهده انجام می‌دهند. در مثالی دیگر «روش‌های حمل مصدوم» نیز با کمک تصویر کتاب، و راهنمایی من با چند دانش‌آموز در کلاس انجام گرفت. یا در جلسه‌ای که قرار بود نحوه اندازه‌گیری دمای بدن به وسیله

در جلسه‌ای که می‌خواهم مبحث «اقدامات اولیه هنگام وقوع بلایا» را تدریس کنم، چون موارد ذکر شده، زیاد و درک مفاهیم آن نسبتاً ساده است، از یکی از دانش‌آموزان می‌خواهم پاراگراف به پاراگراف متن کتاب را بخواند و از همه دانش‌آموزان می‌خواهم که گوش فرا دهند. سپس از بعضی از دانش‌آموزان می‌خواهم، آنچه را که از متن خوانده شده دریافت کرده‌اند، توضیح دهند. در ادامه خود نیز گفته‌های دانش‌آموز را کامل و در پایان تدریس، خلاصه‌ای از درس را با مشارکت دانش‌آموزان بیان می‌کنم و درباره موضوع درس به بحث و گفت‌وگو می‌پردازیم. در پایان هر نوع تدریس، هنگام رفع اشکال و تکرار مطلب برای یک دانش‌آموز، قبل از ارائه توضیح خود، از دانش‌آموزان می‌خواهم، کسی که قسمتی از درسی را که هم‌کلاسی‌اش به درستی متوجه نشده، فهمیده است، داوطلب شود و برای او توضیح دهد. اگر باز هم دانش‌آموز متوجه نشود، خود برای وی مجدداً توضیح می‌دهم و سپس از او می‌خواهم درک خود را بیان کند تا مطمئن شوم اشکال او برطرف شده است.

آموزش مهارت

«انتقال دانش از ذهن معلم به ذهن دانش‌آموز، روشی بسیار ضعیف و نامطلوب است و اثر آن چون کف روی آب، به‌زودی از بین می‌رود. آموزش باید به کسب تجربه و مهارت و افزایش توانایی فکری منجر شود» [یعنا، ۱۳۸۶: ۲]. امروزه به‌جای یادگیری از روی کتاب و معلم، یادگیری از راه تجربه، مورد توجه است. به‌جای کسب مهارت‌ها و روش‌های مجزا و نامربوط از راه تمرین، از مهارت‌ها و روش‌های مربوط استفاده می‌شود [شریعتمداری، ۱۳۸۶: ۳۷]. برای آموزش مهارت در هنرستان‌ها، از الگوی چهارمرحله‌ای می‌توان استفاده کرد:

مرحله اول: تدریس، آماده‌سازی و ایجاد انگیزه در دانش‌آموز توسط معلم.

مرحله دوم: انجام عمل همراه با توضیح از سوی معلم.

مرحله سوم: تقلید عمل همراه با توضیح از سوی دانش‌آموز.

مرحله چهارم: انجام مستقل عمل از سوی دانش‌آموز [میرلوحی، ۱۳۸۸: ۱۱ و ۱۲].

پارسا عقیده دارد: «یکی از راه‌های ایجاد انگیزش و افزایش علاقه‌مندی دانش‌آموزان به آموختن،

«انتقال دانش از

ذهن معلم به ذهن

دانش‌آموز، روشی

بسیار ضعیف و

نامطلوب است و اثر

آن چون کف روی

آب، به‌زودی از بین

می‌رود. آموزش

باید به کسب تجربه

و مهارت و افزایش

توانایی فکری منجر

شود»

دماسنج را آموزش دهم در جلسه قبل به همه اعلام کردم: «چون دماسنج از ضروریات جعبه کمک‌های اولیه در هر منزلی است و قیمت چندانی هم ندارد همه یک دماسنج خریداری و با خود به کلاس بیاورند.» سپس نحوه خواندن دمای آن را آموزش دادم و دانش‌آموزان با دماسنج‌هایی که خود داشتند سعی در خواندن دمای آن داشتند. به کار تک‌تک افراد نظارت و آن‌ها را راهنمایی می‌کردم.

براون می‌نویسد: «از دانش‌آموزان بخواهید در اجرای کار عملی به یکدیگر کمک کنند» [براون و همکاران، ۱۳۸۲: ۵۸]. من نیز به دانش‌آموزانی که زودتر کار عملی را یاد می‌گیرند، می‌گویم: «به‌عنوان دستیار من، به دانش‌آموزان دیگر کمک کنید.» این کار در برانگیختن علاقه دانش‌آموزان بسیار مؤثر است.

استفاده از وسایل کمک آموزشی

«متنوع کردن محیط آموزشی با استفاده از وسایل کمک آموزشی از راهبردهای ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان است» [صیاد شیرازی، ۱۳۸۸: ۴۳]

- «استفاده از ابزار کمک آموزشی می‌تواند عاملی برای ایجاد و حفظ انگیزش در شاگردان باشد. [تقی‌پور، ۱۳۸۷: ۴۵].

- «مواد و وسایل کمک آموزشی، توجه و علاقه فراگیرندگان را جلب می‌کند و یادگیری را سریع‌تر،

مؤثرتر و پایدارتر می‌سازد» [قهرمانی، ۱۳۸۳: ۵۹].
«برای به‌خاطر سپاری مطلوب، باید شاگردان را تحریک و تهیج کرد. رسانه‌های کمک آموزشی بهتر موجب انگیزه و جلب توجه شاگردان نسبت به درس می‌شوند» [جعفریان، ۱۳۸۵: ۳۵].

«طرح سؤال در اول بحث روش مناسبی به‌منظور ایجاد انگیزه است» [تقی‌پور، ۱۳۸۷: ۴۵].

«کاربرد صحیح منابع دیداری و شنیداری برای انگیزختن کنجکاو دانش‌آموزان و تشویق آن‌ها به فراگیری، بسیار مؤثر است» [خورشیدی، ۱۳۸۵: ۱۹۵].

بنده نیز از ابزارهای کمک آموزشی را در بیشتر تدریس‌های خود به کار می‌گیرم. مثلاً برای تدریس مبحث «احیای قلبی-ریوی» از مولاژ بدن انسان و چارت آموزشی مربوط استفاده می‌کنم.

احدیان می‌گوید: «رئوس مطالب را باید از کلی به جزئی روی تابلو نوشت و از پراکنده‌نویسی خودداری کرد» [احدیان، ۱۳۷۴: ۲۶۰]. برای تدریس، همیشه از تابلو و حداقل دو رنگ ماژیک استفاده می‌کنم و رئوس مطالب را از کلی به جزئی و خوانا و مرتب در ابتدای تدریس روی تابلو می‌نویسم. گاهی تدریس

* منابع

۱. احدیان، محمد (۱۳۷۴). اصول و مقدمات تکنولوژی آموزشی. بشری. تهران: چاپ اول.
۲. احمدپور داریانی، محمود و عزیزی، محمد (۱۳۸۷). کارآفرینی. وزارت آموزش و پرورش. تهران: چاپ پنجم.
۳. براون، سالی و همکاران (۱۳۸۲). پانصد نکته برای معلمان. ترجمه سعید خاکسار. موزون. تهران: چاپ دوم.
۴. بهروزنیا، پروین (۱۳۸۷). «تقویت انگیزه یادگیری در دانش آموزان». ماهنامه رشد تکنولوژی آموزشی. شماره ۱.
۵. پارسا، محمد (۱۳۷۶). روان‌شناسی تربیتی. سخن. تهران: چاپ چهارم.
۶. پروند، محمدحسن (۱۳۸۵). مقدمات برنامه‌ریزی آموزشی و درسی. نشر شیوه. تهران: چاپ هشتم.
۷. تقی‌پور، سرول (۱۳۸۷). «مهارت ایجاد و حفظ انگیزش در شاگردان». ماهنامه رشد معلم. شماره ۲.
۸. جعفریان، حمید (۱۳۸۵). راهبردهای تدریس و فنون معلمی. گاه سحر. تهران.
۹. چاندران-ل. راما (۱۳۷۴). آموزش بهداشت. ترجمه فروغ شفیعی و اذن اله آذرگش. دانشگاه تهران. چاپ دوم.
۱۰. حسینی، عبدالرضا و همکاران (۱۳۸۴). راهکارهای اساسی آزمون‌سازی. عابد. تهران: چاپ دوم.
۱۱. خورشیدی، عباس (۱۳۸۵). روش‌ها و فنون تدریس. بسطرون. تهران: چاپ سوم.
۱۲. شریعتمداری، علی (۱۳۸۶). اصول و فلسفه تعلیم و تربیت. امیرکبیر. تهران: چاپ سی‌ودوم.
۱۳. صالحی، علی (۱۳۸۷). «نگاهی به رابطه معلم و شاگرد». ماهنامه رشد معلم. شماره ۱.
۱۴. صیاد شیرازی، مریم (۱۳۸۸). «دانش‌آموزان بی‌انگیزه در مدرسه و راهبردهای افزایش انگیزش». فصل‌نامه رشد مشاور مدرسه. دوره پنجم. شماره ۲.
۱۵. عباسی اول، کریم (۱۳۸۳). بررسی نحوه تأثیر مدیریت معلم در جریان یاددهی و یادگیری. ماهنامه تربیت. سال بیستم. شماره ۶.
۱۶. علاقه‌بند، علی (۱۳۸۵). مبانی نظری و اصول مدیریت آموزشی. روان. تهران: چاپ هجدهم.
۱۷. فتحی‌نیا، نصرت (۱۳۷۳). مسائل بزرگ آموزش و پرورش در جهان. نصرت. تهران.
۱۸. فرخ‌تبار، زهره (۱۳۸۵). «انگیزه حلقة مفقوده». ماهنامه رشد معلم. شماره ۸.
۱۹. فردان، هاشم (۱۳۸۳). مبانی نظری تکنولوژی آموزشی. سمت.

را با نوشتن یک سؤال بحث‌برانگیز روی تابلو شروع می‌کنم. مثلاً برای تدریس مبحث «فشار خون»، از دانش‌آموزان می‌پرسم: «به نظر شما چرا در سال‌های اخیر، آمار سکتة قلبی در جهان افزایش یافته است؟» **چاندران** نوشته است: «تماشای فیلم، علاقه مخصوصی را در مخاطبان به وجود می‌آورد و تأثیرات هیجانی زیادی ایجاد می‌کند که سبب تأثیرات ذهنی ماندنی می‌شود» [چاندران، ۲۰۶: ۱۳۷۴]. پس از اتمام کتاب کمک‌های اولیه، در هفته سوم فروردین، پس از هماهنگی با مدرسه، دانش‌آموزان را به سایت رایانه می‌برم و سی‌دی آموزشی را برای آنان به نمایش می‌گذارم. چون سیستم سایت به صورت شبکه‌ای است، هر گروه جلوی یک صفحه رایانه می‌نشیند و پس از پایان نمایش سی‌دی، با دانش‌آموزان به گفت‌وگو می‌نشینم و به سؤالات آن‌ها پاسخ می‌دهم. گاهی از دانش‌آموزان دیگر می‌خواهم که اگر پاسخ سؤال هم‌کلاسی خود را می‌دانند، داوطلب شوند و بگویند.

انواع تکالیف درسی

یکی از تکالیف تقریباً دائمی، مطالعه درس داده شده و آماده کردن آن برای جلسه آینده است. اما برای انجام فعالیت‌ها و پروژه‌های علمی، فعالیت‌های متفاوتی به دانش‌آموزان محول می‌کنم که چند مورد از آن‌ها از این قرارند:

۱. یافتن نام و مشخصات کتاب‌های مرتبط با مباحث تدریس شده و گردآوری نام‌های آن‌ها (به جز کتاب‌هایی که بنده در ابتدای تدریس به دانش‌آموزان معرفی کرده بودم).

۲. یافتن مطالب جدیدتر و به روزتر در مورد مباحث تدریس شده و آزادی انتخاب مطلب طبق علاقه فردی با ذکر منبع مشخص، استفاده از منابع گوناگون کتاب و اینترنت، بدون کپی کردن مقالات آماده از اینترنت.

۳. انجام فعالیت‌های عملی مشخص شده در کتاب درسی. یک سلسله فعالیت‌ها مربوط به انجام مهارت‌های کمک‌های اولیه است که در مبحث قبل توضیح داده شد و یک سلسله فعالیت‌ها، به پژوهش دانش‌آموز در محیط اطراف و ارائه گزارش آن مربوط می‌شود؛ برای مثال: «با توجه به مطالب آموخته شده، در منزل خود تحقیق کنید چه نکات ایمنی در منزل شما رعایت می‌شود و چه مواردی رعایت نمی‌شود و حادثه‌ساز است؟»

۴. تهیه پوستر و پمفلت و نشریه دیواری. در صورت تأیید بنده، برای تشویق دانش‌آموزان آثار مناسبی را در کلاس نصب می‌کنم و یا دانش‌آموز مطلبی را که خود آماده کرده است، در کلاس می‌خواند و یا در مراسم صبحگاه قرائت می‌کند. برای مثال، دانش‌آموزی پوستر زیبایی در مورد آلودگی محیط زیست تهیه کرده بود که آن را در کلاس نصب کردم. یا به دانش‌آموزی که یک پمفلت آموزشی احادیث و روایات در زمینه بهداشت فردی تهیه کرده بود، عرض کردم با هماهنگی با مربی پرورشی، آن احادیث را در مراسم صبحگاه بخواند و این کار هم انجام شد.

دست‌ساخته‌ها

در دو نمایشگاهی که یکی در ایام دهه فجر و دیگری در هفته مشاغل (هفته اول اردیبهشت) در نمازخانه مدرسه برگزار شد، علاوه بر انواع شیرینی و غذاهایی که مرتبط با درس «هنر در خانه» بودند، و دانش‌آموزان به کمک دبیر مربوطه آماده کرده بودند، به نمایش گذاشتیم. همچنین در قسمت دست‌ساخته‌های رشته مدیریت و برنامه‌ریزی خانواده، جعبه‌های کمک‌های اولیه‌ای را که دانش‌آموزان با وسایل ساده طراحی کرده و ساخته بودند، و انواع مقالات پژوهشی، پوستر، پمفلت و نشریات دیواری آنان را، در معرض دید دانش‌آموزان مدرسه و همکاران و دانش‌آموزانی که از سایر دبیرستان‌های دخترانه برای بازدید به مدرسه می‌آمدند، قرار دادیم.

بازدیدهای علمی

بازدیدهای علمی موجب پرکردن شکاف میان دنیای خارج و مدرسه، تسهیل در آموزش، ایجاد تنوع، فرصتی برای شکوفایی استعدادها، تقویت حساس و افزایش بهره‌رندی می‌شود (احدیان، ۱۳۷۴: ۹۰ و ۹۱). در بازدیدها (گردش) علمی، دانش‌آموزان با مشاهده واقعیت‌ها می‌توانند مفاهیمی را که در کلاس مورد بحث قرار می‌گیرد، بهتر در ذهن خود پیروارند و معلم می‌تواند با استفاده از این شیوه، کنجکاوای فراگیران را درباره موضوعی خاص برانگیزد (خورشیدی، ۱۳۸۵: ۱۹۴). برای یادگیری عمیق‌تر از مطالب آموخته شده توصیه می‌گردد مرتبط با موضوع درس، بازدیدهای علمی را بگنجانند.

تقویت مثبت و تنبیه

عباسی اول نوشته است: «تقویت مثبت تقریباً همان روش متداول پاداش است. با این تفاوت که در پاداش دادن به افراد، هدف ضرورتاً تکرار آن رفتار در آینده نیست» [عباسی اول، ۱۳۸۳: ۶۱]. برای تشویق، روش‌های متنوعی وجود دارند: هم تقویت‌کننده کلامی و معنوی و غیرکلامی، هم تقویت‌کننده مادی. در کلاس اگر دانش‌آموزانم به پرسش شفاهی پاسخ صحیح بدهند، با کلمات آفرین، مرحبا و... همان لحظه و بلافاصله پس از بروز رفتار بازخورد می‌دهم. گاهی هم با تقویت‌کننده غیرمادی مانند لبخند زدن و تکان دادن سر به نشانه تأیید، به دانش‌آموزان واکنش نشان می‌دهم. در پرسش‌های کتبی کلاسی و امتحانات کتبی، اگر نمره خوبی کسب کنند، زیر برگه امتحانی‌شان می‌نویسم: «آفرین، دختر خوب و مؤدب و...». یکی از دانش‌آموزانم که ابتدا در یادگیری مشکل داشت و نمره قابل قبولی کسب نمی‌کرد، خط بسیار زیبایی داشت. در پایین برگه، به ویژگی مثبت او اشاره کردم و نوشتم: «خط بسیار زیبایی داری، امیدوارم با تلاش بیشتر، دفعه بعد نمره خوبی بگیری.»

تدبیر ژتونی روشی نظام‌مند برای تقویت فوری رفتارهای مناسب دانش‌آموز است. در این روش به جای تکیه بر تحسین، نوعی ژتون (امتیاز، علامت یا کارت آفرین) در برابر رفتارهای مناسب منطبق بر ضوابط کلاس به دانش‌آموز داده می‌شود. معمولاً ژتون‌ها را می‌توان در پایان دوره با تقویت‌کننده‌های اضافی، معاوضه کرد» [گلار و همکار، ۱۳۸۲: ۳۶۹]. در سال‌های قبل، همکاران به دانش‌آموزانی که پیشرفت تحصیلی داشتند و یا نمرات خوبی می‌گرفتند، یک «کارت تلاش» می‌دادند. هر وقت تعداد این کارت‌ها به ۱۰ عدد می‌رسید، از ویتترین جوایز پیشرفت تحصیلی هدیه‌ای به آن‌ها داده می‌شد. این جوایز شامل ظرف، جوراب، لوازم تحریر و... بود. این کار گرچه به تلاش بیشتر دانش‌آموزان منجر می‌شد، اما به عقیده نگارنده، گاهی آن‌ها را از هدف اصلی تحصیل در دوره متوسطه که همان کسب دانش و معلومات و مهارت برای ورود به بازار کار و یا ادامه تحصیل در دانشگاه‌ها بود، دور می‌کرد و دانش‌آموزان را شرطی کرده بود که فقط برای گرفتن «کارت تلاش» درس بخوانند.

این طرح در سال بعد اجرا نشد و بنده با توجه به میزان پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان و امتیازهای

مثبت و نمرات خوب آن‌ها، هدیه‌ای از دفتر مدرسه می‌آوردم و به آن‌ها اهدا می‌کردم. معمولاً پس از تصحیح برگه‌های امتحانی، خصوصاً در اولین جلسه آغاز نیم‌سال دوم، از دانش‌آموزانی که پیشرفت تحصیلی دارند و یا نمرات بالایی کسب می‌کنند، تشکر و برای آنان آرزوی موفقیت می‌کنم به آن‌ها می‌گویم: برای خودتان صلوات بفرستید و سپس دست بزنید؛ خود نیز با آن‌ها همراهی می‌کنم.

تقی‌پور عقیده دارد: «اختصاص دادن نمره اختصاصی به شاگردان، در شرایط خاص، انگیزه‌ها را تقویت می‌کند. [تقی‌پور، ۱۳۸۷: ۴۵]. بنده نیز به دانش‌آموزانی که در پرسش‌های شفاهی کلاسی، داوطلب می‌شوند، برای تشویق آن‌ها و ایجاد انگیزه در بقیه، یک نمره مثبت اضافه می‌کنم. تا به حال چند بار پیش آمده است که در وسط تدریس، سؤالی را مطرح کرده و گفته‌ام: «هر کسی به این سؤال پاسخ صحیح بدهد، یک نمره به نمره کلاسی او اضافه می‌کنم.» مثلاً حین تدریس نحوه اندازه‌گیری نبض، به دانش‌آموزان می‌گویم: «هر کسی بگوید چرا نمی‌توان نبض دست را با شست‌دست دیگر اندازه‌گیری کرد؟ یک نمره به نمره کلاسی او اضافه می‌کنم.»

اخطار دادن به دانش‌آموز و تغییر دادن جای او دو نمونه از تنبیهات کلاسی است. اگر رفتار نادرستی از دانش‌آموزی سر بزند و پس از چندین تذکر، باز هم به رفتار خود ادامه دهد، تنبیه به صورت نمره منفی خواهد بود که در دفتر کلاس ثبت و به آنان گفته می‌شود که در نمره مستمر شما مؤثر است. روزی دانش‌آموزی با هم‌کلاسی خود به خاطر برداشتن بی‌اجازه کتابش، با عصبانیت و پرخاش برخورد کرد. به هر دو گفتم رفتار هر دوی شما نادرست بود و برایشان توضیح دادم. آن جلسه به آن دو نگاه و توجهی نکردم. هر دو در پایان ساعت کلاسی و بیرون از کلاس از من عذرخواهی کردند.

وقتی دانش‌آموزی عذرخواهی می‌کند یا در صد جبران اشتباهش برمی‌آید، با او همچون گذشته و مثل سایر دانش‌آموزان برخورد می‌کنم. اگر در پرسش شفاهی، دانش‌آموزی به سؤالات پاسخ ندهد، به او می‌گویم: «از شما انتظار نداشتیم.» اگر دانش‌آموزی در پرسش کتبی کلاسی نمره کمی بگیرد، در پایین برگه می‌نویسم: «بیشتر تلاش کن، از نمره شما راضی نیستم.» و این ناراضی‌تی را به نمره‌ای که کسب کرده نسبت می‌دهم، نه به شخصیت خود دانش‌آموز.

تهران: چاپ ششم.
۲۰. قهرمانی، جعفر (۱۳۸۳). «تأثیر وسایل کمک‌آموزشی در تدریس و یادگیری». ماهنامه آموزشی - تربیتی پیوند، شماره ۲۹۴ و ۲۹۵.
۲۱. گلار، جان‌ای و برونینگ، راجر، اچ (۱۳۸۲). روان‌شناسی تربیتی، اصول و کاربرد آن. ترجمه علی‌نقی خرازی. مرکز نشر دانشگاهی. تهران. چاپ چهارم.
۲۲. محمدی، داوود (۱۳۸۹). «توانمندسازی مدرسه، یک ضرورت». ماهنامه مدیریت مدرسه. دوره نهم، شماره ۱.
۲۳. موسوی، فرشته (۱۳۸۴). چهار کام اساسی در ارزشیابی پیشرفت تحصیلی. عابد. تهران: چاپ سوم.
۲۴. میرلوحی، حسین (۱۳۸۸). «الگوی تدریس چهارمرحله‌ای و کاربرد آن در آموزش‌های فنی‌وحرفه‌ای». فصل‌نامه رشد آموزشی فنی‌وحرفه‌ای. دوره ۴، شماره ۳.
۲۵. هوک، پیتر و واس، اندی (۱۳۸۵). مدیریت رفتار با دانش‌آموز. ترجمه اسماعیل حسینی. راشین. تهران: چاپ دوم.
۲۶. یغما، عادل (۱۳۸۶). «تواوری در آموزش، تحول است نه تفتن». ماهنامه رشد تکنولوژی آموزشی، شماره ۲.
27. www.bazyab.ir/index.php?option=com-content